

JOŽE POGAČNIK

Maribor

MATIJA VALJAVEC I NJEGOVO KNJIŽEVNO DJELO

MATIJA VALJAVEC UND SEIN LITERARISCHES WERK

Die Studie befaßt sich mit der Bedeutung und dem Wert der Dichtung von M.Valjavec. Die Analyse zeigt die ideell-ästhetischen Merkmale von Zeit und Raum auf und stellt auf dieser Grundlage fest, daß es sich um den Typ einer folkloristisch-romantischen Dichtung handelt. In diesem Rahmen hat der besagte Autor sich zwar durch seine Schaffenskraft hervorgetan, doch fehlt es ihm an wahrer literarischer Berufung.

Kada je 1855. iz tiska izašla pjesnička zbirka (*Pesmi*) M. Valjavca (1831.-1897.) dvadesetipetogodišnji autor bio je već godinu dana srednjoškolski profesor na varaždinskoj gimnaziji. Za Hrvatsku se odlučio stoga što u užoj domovini nije mogao naći radno mjesto iako je u okviru svojih studijskih interesa (slavistika i klasična filologija) imao izvanredne nastavnike (F.Miklošič i H.Bonitz) i stekao duboka znanja. Valjavec je iste godine položio i profesorski ispit; u svojstvu profesora latinskog jezika ostao je u Varaždinu do 1876. kad bijaše premješten u Zagreb.

Spomenuta pjesnička zbirka prva je i jedina Valjavčeva knjiga te vrste u njegovoj bibliografiji. Rukopis je predao J.Bleiweisu još prije diplome, a tiskara J. Giontinija knjigu je tržištu isporučila na početku pjesnikova profesionalnoga bavljenja pedagoškim radom. Bibliografija Valjavčevih radova otkriva da je njegova prva pjesma objavljena 1848. godine, a zadnja nekih dvadesetičetiri godine kasnije (1872.). Prve zabilježene pjesme potječu s kraja četvrtog razreda gimnazije. Stvaralačka snaga bila je jaka do početka profesorovanja u Varaždinu, nakon toga se smanjuje i po broju i po kvaliteti napisanog, dok posve ne prestane na početku sedamdesetih godina kad pjesništvo biva iz Valjavčeva vidokruga istjerano jezikoslovnim i folklorističkim interesima.

I.

Već iz svega spomenutoga moglo bi se zaključiti da Valjavec neće biti, kako bi se reklo, pjesnik po božjoj volji; svoju odluku da piše pjesme i on, kao što to u to vrijeme

čine mnogi drugi, utemeljuje u patriotsko-kulturnoj dužnosti koja bi svakoga intelektualca trebala na taj način vezivati za materinji jezik i nacionalnu književnost. Stvarao- ci čija se motivacija nalazila u takvoj premisi pripadali su pretežno folklorno-romantičarskom pravcu koji se, prema tematici, dijeli na dva programska kompleksa. Prvi proizlazi iz usmene tradicije slovenskoga porijekla koja upravo u to vrijeme postaje predmet živih interesa. Drugi kompleks izvire iz tradicije Vuka i Kačića; Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (1756.) u to je doba najtraženija lektira. Iz korespondencije što je sačuvana u zaostavštinama Š.Kočevara i S.Vraza znamo za značajno pitanje i jednako značajan odgovor. Š.Kočevar 1835. pita: "Kde se tak dolgo Kačić mudi?", a Vrazov odgovor glasi: "Kačić bude na skorem dobiti." Prvo je izdanje spomenute knjige imalo znak jednakosti između "razgovora ugodna naroda slovinskoga" i "razgovora ugodna naroda slavnoga". Usporednost između pojma Slaven i pojma slava bila je najizrazitija u predgovoru (*Bratu štioču*) u kome piše kako "naravi je čovika svakoga svoj narod faliti, uzdizati i uzveličavati". Slaveni imaju, za razliku od drugih naroda, svoju povijest u usmenoj tradiciji čije priče "premda nisu posve istinite, ništa ne manje ima svaka dobar temelj od istine." Upravo bujica tema i motiva koji nisu bili "posve istiniti", ali su dolazili iz slavenskoga kruga povijesne ili pseudopovijesne inspiracije, označava prevladavajući stvaralački pravac. U slovenskoj su književnosti iz takva izvora pitanja Veronike s Desenica, Erazma iz Jame, baruna Ravbara, turskih ratova, Prešernove romance i *Krštenje na Savici*. Književnost, ipak, nije ostajala samo u svojoj domaćoj tradiciji, nego je izvor nadahnuća tražila i u širem slavenskom svijetu. Najznačajniji izazov takvim zahtjevima bila je Kollárova *Slávy dcera*, a nešto kasnije i falsificirani *Kraljedvorski rukopis*. Predstavnicu literature takve vrste, Josipina Turnograjska, u pismu A.Janežiču (11. prosinca 1851.) karakteristično izjavljuje: "Slave dan je veselo zablíščal. - Njeni sinovi hite ji vsak svoj davek prinesiti, vsaki ji hoče po svoji moči pokazati, da je nje vreden sin. In zakaj bi njene hčere ravno tiste želje ne imele?"

Folklorni je pravac svoje mjesto objavljivanja imao u Bleiweisovim *Novicama*; urednik sam pronašao mu je književnopovijesno utemeljenje. Među zadacima naročito je isticao djela koja bi čuvala i podsticala narodni duh: „Pred drugim je pa izdelaenje boljih in lepših ljudskih pravlic ali govoric (*Volkssagen*) in pesem pri vsih narečjih nar bolj potrebno...in bi tako v čistim narodnim duhu spisane dela dobili, kakoršnih sedaj tim bolj potrebujemo, čim hujši moč ptuje slovstvo do našiga lastnoga dobiva.“ Bleiweisov je pogled na književnost zasnovan, dakako, na utilitarizmu. Uz praktično-poučno stvaranje koje bi podizalo civilizaciju i kulturu, naročito i središnje mjesto dobiva narodno-afirmativno stvaralaštvo koje se ostvarivalo prije svega u lirskim i epskim tekstovima folklornog izvora. U okviru takve književnosti uskoro se stabilizirala i narodno-preporodna orijentacija. Njezin je smisao nalazio opravdanje u činjenici da je slovenski prosek bio nacionalno neprobuđen i opterećen kompleksima manje vrijednosti. Asociacijama o povijesnoj veličini koja da je krasila prošlost autor želi ojačati samosvijest naroda. Čovjeka, prema tome konceptu, treba izvesti iz ropstva u slobodu, a time mu omogućiti i prijelaz iz stanja animaličnoga vegetiranja na razinu moralnog života. Osnovna premisa koja bi trebala obuzimati proces koji vodi od čulnoga k racionalnomu postojanju postala je identifikacija prirodnoga nagona i dužnosti; u tome je razlog naročitih simpatija koje je vrijeme gajilo prema F. Schilleru.

Cjelokupna je problematika ipak bila jako kompleksna što je bio uzrok za diobu pjesništva o kome je riječ na dvije verzije. Prva je željela pobuđivati domoljublje, druga

usmjeravati život prema moralnim normama. Aktualni književni program zavisio je, dakako, od konkretnih stvaralaca koji će ga ostvarivati. U tome je trenutku, što je posve logično, počelo propagiranje teze kako je svaki intelektualac dužan pisati za svoj narod. Bleiweis je, dakle, mogao programski izjaviti kako napredak Slovenaca zavisi od književnika koji trebaju "pisati o različitim stvarima, a prije svega mnogo, mnogo pisati". Kroz ta vrata ulazilo je utilitarističko stvaranje koje je, svojom kvantitetom, obavljalo značajne narodotvorne funkcije, dok je, istodobno, presjeklo, u vrijeme romantizma snažne, veze vlastitoga stvaralaštva i književnosti zapadnoeuropskoga književnog kruga.

Bleiweisove su *Novice* najdosljednije i najduže inzistirale na opisanom književnom programu. Geslo koje se u to vrijeme često čulo bilo je izrečeno u ovakvoj rečenici: "Prvo je, da svobodni mož domovino, svoj jezik in narod goreče ljubi in to ljubezen z djanji za korist - občni blagor rojakov in svoje mile domovine pokaže". Jako je značajno, uz sve spomenuto, da je urednik tražio dopune i dotjerivanja izvornih folkornih tekstova; na taj su način "očišćeni" tekstovi bili često objavljivani u *Novicama*. Mnogo je prostora u časopisu bilo iskorišteno za informacije o domaćoj usmenoj književnosti, a uz nju pojavljivala su se i izvješća o slavenskoj tradicionalnoj književnosti (srpska narodna pjesma, *Slovo o polku Igorovom*, *Kraljedvorski rukopis*). Orijehtacija koja je isticala genij naroda imala je još jednu osobinu koja je, u posljedici, imala negativan efekt. Ta se osobina otkrivala u načelnom otporu svemu što bi moglo doći iz zapadnoeuropskih književnosti. Rečenica, poput sljedeće, u slovenskoj je publicistici bilo ogromno: zapadna kultura "meša pamet, kvari srce in nam ubija življenje", ona "nam še to malo narodnega značaja ubija". Takvo su nepovjerenje gajili svi značajniji predstavnici vremena; problem su ocijenjivali u skladu s mišlju J. Razloga koji je tvrdio "neka se svet zapadni uči, kamo nesme da zagazi iztok mladi." (*Zvezdice*).

Bleiweisov se koncept o narodnoj književnosti i njezinoj aktualizaciji za suvremenost naglo širio i hvatao korijene u većini ondašnjih časopisa. A Janežič je, prema Hanki, izjavio kako su narodne pjesme "ključ u svetište naroda", a njihovo prikupljanje trebalo bi biti dužnost svakoga školovanog čovjeka. Doživljaj je domaćeg folkloru pojedince dovodio čak do ekstaze. U jednome pismu (iz 1850.) M. Valjavec moli A. Praprotnika za pjesme iz Kamne gorice: "Sicer mi pa pošljite, karkoli dobite, naj bo še tako mičkino, de je le domorodno..., kar ne bo za družiga, bom pa imel, da se bom narodnega duha iz njega učil, ker nič *ni* tako majhnega, da bi se ne dalo saj nekaj iz njega naučiti." J. Trdini interes za usmenu književnost bio je "najjasniji dokaz ljubavi prema narodu". Skupljanje folklorne građe postalo je moda, dok su pozivi za odgovarajući materijal izlazili u svim mogućim časopisima. Slovenska i slavenska tradicija postajala je svima drago nasljeđe. Individualni stvaralac posjeduje slobodu u okviru predloška čiju varijantu piše. Njegov je zahvat nastavak stvaralačkoga procesa koji je bio započeo narod.

Potvrdu folklorne pravca u slovenskoj književnosti dalo je i inozemstvo. Mnogo si je slave pridobio A. Grün sa pjesničkom knjigom *Volkslieder aus Krain* (1850.), dok su pozitivni podsticaji dolazili i od recepcije južnoslavenske epike u tadašnjoj Europi. F. Malavašič aktualizirao je taj dio riječima: „Horvat in Srbljan hrani v svojih narodnih pesmih spomin svojih junaških očetov in njih slavni del; miroljubni Slovenec prepeva, kar mu ravno srce navda: srečo ali nesrečo svojiga stanu, ljubezin itd. Zato je narodna pesem unih bolj imenitna kakor tega.“ Prijevodi iz srpske epike postali su česti; u tim su tekstovima tragali za junaštvom koje se izrazilo u bitkama za domovinu. F. Cegnar u

svezi s tim izjavljuje: “Prva znamenitost srbskega junaka je ljubezen k svoji domovini.“ U rasprave o srpskoj epskoj tradiciji uskoro se uključio još jedan element. U vrijeme o kome je riječ u klasičnoj filologiji postoji živa polemika o nastanku klasičnih epova; slavenska epika u toj raspri predstavlja instruktivnu usporedbu koja bi mogla pridonijeti rješavanju do dana današnjega posve još uvijek neraščišćenih pitanja. Nepoznati je dopisnik u Sloveniji 1849. godine zabilježio: „Da so srbske narodne pesmi, kar vižo pisanja tiče, Homeru popolnoma enake, nikdo ne more dvomiti. V kratkih besedah, še bolj pa v delih, je značaj osebe krasno otisnjen.“ Tvrđnje slične navedenoj išle su i do krajnosti; takva je na primjer, teza kako je „rapsodično-epska poezija južnih Slavena koja teče kroz usta slijepih guslara i drugih putujućih narodnih pjevača iz baštine starih Grka.“

Na kompleks antike upozoravao je već J. Primic u romantizmu; oslonac je našao u Herderovom „narodnom geniju“, a to je radalo želje za domaćim Homerom. I Macun izvještava da je bio Homer sinonim takozvane „objektivne“ poezije, dok je J. Šubic slovenske pisce usmjeravao k Valvasoru („...naj le debele Valvasorjeve knjige prebira, in mnogo slavniga bo najdel, kar že dolgo slovenskiga Homera ali Herodota pričakuje.“). Obuzetost homerskom rapsodičnom versifikacijom bila je tolika da je nepoznati srednjoškolar pisao kako bi „volio napraviti još jednu kraću epopeju u kranjskim heksametrima“ (prema zapisu J. Kogejca). Miklošič se, također, još 1830. bavio *Ilijadom* i, kako sam kaže, „Homera učio slovenski“. Sastavnice takva oduševljenja poznavao je i F. Prešeren koji se u sonetu *Očetov naših imenitna dela* postavio protiv njih ovakvim stihovima:

Očetov naših imenitna dela,
kar jih nekdanjih časov zgodba hrani
kako Metúlum se Avgustu brani,
kar je do zdaj Ljubljana doživela,

kak vere bramba je bila dežela,
kako pri Sisku Kolpe su pijani
omagali pred Kranjci Otománi
vam bo Homerov naših pesem pela.

Zanimljivo je napomenuti da su upravo u Prešernovome sonetu navedene teme bile u središtu pažnje slovenskih homerida (S. Vraz, F. Miklošič, J. Trdina, J. Vesel-Koseski i, naročito markantno, M. Valjavec).

Razvoj u okviru folklornoga pravca bio je zavisao o promjeni shvaćanja usmenoga pjesništva. Već je M. Čop pisao J. Kopitaru kako je narodna poezija “dostupna i inteligenciji, ako je dobra” (16. svibnja 1830.). *Slovenska čbela* godine 1850. donosi i razvija ovakve misli: “Tudi za izobraženca, ki se je iz svojega naroda na višjo stopnjo razsvečenja in čutenja povzdignil, so narodne pesmi zlo zanimive, ker v njih kakor v ogledalu vidi, kaj bi sam bil, kako bi sam mislil in čutil, kako bi svojo žalost in veselje, tugo in ljubezen na znanje dajal, ako bi bil v nizkem stanu ostal, in če bi ga ne bila šola iz prostega naroda odločila. On tako rekoč po dolgem popotovanju spet k svojim prvim prijateljem pride, katerih glasovi ga opominjajo na presrečne dni njegovega minulega detinstva.”

Svijest o tome da je usmena književnost fenomen što pripada povijesti, dok za sadašnjost treba pronaći drukčiju pjesničku praksu sve se više probijala u književne

konceptije. Iz toga su se u folklornoj motivici sve češće pojavljivale subjektivne naslage, što je, zajedno sa zahtjevom da folklorna građa ne smije samo pasivno oponašati folklornu tematiku pretvorilo u repertoar građe koja traži *individualnu* estetsku obradu.

II.

Ovaj je opširniji uvod utemeljen u činjenici da M. Valjavec kao pjesnik, folklorist i jezikoslovac svojim djelatnostima nije stvarao atmosferu, nego je iz odgovarajuće atmosfere izrastao. Upravo u toj činjenici krije se razlog za autorovo vrlo visoko vrednovanje svoje poezije. Izdanju prve pjesničke zbirke iz 1855. pomogao je "otac naroda" J. Bleiweis, dok se za opširna izabrana djela pobrinuo u ime Slovenske matice F. Levec. Valjavec mu je 13. prosinca 1896. uputio značajno pismo koje u ulomcima glasi: "Kar se pa tiče izdaje mojih pesmi in legend, mislim sem že mnogo o tem in prijatelj Mencingar mi je res pisal kaj laskav in pobuden list, ali take kakršne so, ne morem nobene pesmi pretiskati dati, zlasti bi imel popraviti povsod slikove ali rime, ker za dozdanji napredek našega jezika niso več dobri, zlasti pa ne za to, ker nisem pazil takrat na naš dvovrstni naglas... Ker me le hrabrite, bom se pa lotil, da popravim slikove in zberem pesmi za eno knjigo, ali samo s to pogodbo se poprimem dela, če mi Vi obljubite pomagati v nekaterih stvarih, namreč, da mi naznanite, *katere* pesmi naj iznovič izdam, in da mi priskrbite tiste knjige, v katerih so dotične pesmi. Precej po novem letu se vsedem in bom najprej jel popravljati nesrečne slike v Zori in Solnci...".

U navedenom je pismu Valjavec sam skrenuo pažnju na pitanje koje je bilo opтереćivalo njegovu slovensku verzifikaciju - rima. Autor je, naime, rimu shvaćao kao optičko, a ne glasovno podudaranje kraja stiha, što danas remeti čitanje i recepciju konkretnih tekstova. Uz to, Valjavec je prihvaćao praksu koju je nametnuo Koseski; njegova je pjesnička zbirka puna takozvanih koseskizama (za primjer: zgimba, tolaž, bran, plam, zvid, bor, gib, gan, pretvor) i manirističkih kovanica koje su dolazile iz iste škole (posmehun, zlostnik, vrhovje, vinorodivka, togopodivka, plamovžig, vsevladec, žveplomorje).

Pjesnik je na čelo svoje pjesničke zbirke postavio motto koji definira sadržajne dimenzije knjige:

Nevsahljivi vir modrosti,
Božjih studenec resnic,
Vseobsegļaj vse nravnosti,
Rajske poezije klic
Lečno srčnih ran hladilo,
Knjiga - vseh beril berilo.

Poezija koja treba biti mudra, religiozna i čudoredna omogućila je da se na čelu zbirke nalazi prepjev psalama. U svezi s tim, ipak, treba spomenuti izjavu iz Valjavčeva pisma Levcu (iz godine 1883.) koja glasi: „Ko se mi je zadnjega poluleta na Dunaju huda godila, stisnol sem nekaj pesmi in zraven dodal nekaj psalmov, *da mi jih Bleiweis ne bi odbil*. Prosil sem njega, naj mi jih speča, in dal jih je Giontiniju in dobil sem zanje 30 glđ.“ Za Valjavca ta je kritična i ironična distanca dovoljno značajna; jednako je tako aktualno i priznanje autora u pismu A. Funtku (12. rujna 1892.): „Prosim Vas, izročite druge priložene stvari g. Levcu. Obetal je za Zvon prirediti moje življenje, more biti mu

prav pridejo pesmice, ki se svoje dni neso smeje natisniti.“ Prvo je priznanje dokaz Valjavčeva pragmatičkoga prilagodavanja situaciji, drugo otkriva da je pjesnik, onako prilagođen duhu vremena, svejedno u sebi imao dimenzije koje su nadilazile normu ondašnjega prostora i vremena.

Velik je unutrašnji problem Valjavčeve verzifikacije način posvajanja i prisvajanja tuđih sadržaja i stihovnih postupaka. Čitajući tekstove otkrivamo veće ili manje usporednosti Valjavčeva pjesništva s pjesnicima domaće tradicije (V.Vodnik, F.Prešeren, J.Vesel-Koseski i S.Jenko); jednake relacije mogu se uspostaviti i s autorima iz zapadnoeuropskoga književnog kruga (W.Goethe, Langbein, Castelli, G.Bürger, A. Mickiewicz, Homer, Vergilije i Ovidije). Kao primjer takve relacije do Prešerna neka posluže tri središnje kitice pjesme *Kaj morem jaz za to?*. One glase:

Da nje obraz premili
V njo gledati me sili,
In vleče k seb' okó,
Kaj morem jaz za to?

Da kodar gre in hodi
Vse moje misli vodi
Le ona za sebó,
Kaj morem jaz za to?

Da se m' po dnevnu sanja,
Da so noći brez spanja,
Ne stisne se okó,
Kaj morem jaz za to?

Nema nikakve dvojbe da su pjesničke slike i ritmička rješenja u bliskoj svezi s Prešernovim pjesmama *Strunam* i *Pred oknom*. Još je veća podudarnost između, recimo, Valjavčeva teksta *Rožica* i Jenkove *Obujenke IV*. Oba teksta glase ovako:

Valjavec
Trgal sem rožo
Zalo cvetečo,
Vbode mi v kožo
Rano skelečo;
Al zaceléla
K malu je rana,
Bol odletela
Brž je pregnana,
Ljubica vzela
V nedro je dela
Rožico.

Jenko
Trgal rože sem rudeče,
tebi venec iz njih vil,
bodlo trnje me bodeče,
roko sem s krvju nosil.

S tvojega obličja lile
radost žive so oči.
pa srce so mi ranile,
ko puščica, ki letí.

Jenjale so bolečine,
ki jih trnje obudí;
rana v srcu pa ne mine,
vedno huje krvaví.

Obje su pjesme utemeljene u istoj motivnoj osnovi (cvijet koji bode, kaplje krvi-rana) što upozorava na veliku ovisnost Valjavca o Jenku. Među njima, i pored toga, postoji razlika u ideji koja se ostvaruje u zaključku. Valjavec je pjesnik koji vjeruje u

idealnu sliku svijeta; u njoj se, barem na kraju, i najveće disonance harmoniziraju i smiruju. Jenko gleda na svijet s drugoga aspekta koji se zasniva na nihilizmu i tragičnoj slici svijeta. Njegov je tekst bliži modernome pjesničkom senzibilitetu zbog čega je Jenko i danas pjesnička veličina, dok je Valjavec isključivo kulturnopovijesna pojava koja, osim historijsko-estetske vrijednosti nema skoro nikakvo funkcionalno značenje.

Valjavčevo pjesništvo ima u svojoj dubini nekoliko slojeva koji otkrivaju da je autor ipak imao nekakav lirski senzibilitet. Pjesnička zbirka iz 1855. godine u uvodnim stihovima nabraja tri inspirativna vrela: izazov mudrosti, zdenac božjih istina i lijek ranama srca. Taj je redosljed tipična koncepcija takozvanih *staroslovenaca* koja je i temelj Valjavčeve verzifikacije. U njoj, naime, prevladava razum koji je za liriku prečesto opasna ograda u kojoj se gubi istinska lirski supstanca. Valjavec je, stoga, pravi pjesnik samo u onim inspirativnim trenucima kad ga je jedna osjećajna situacija obuzela do mjere da je mogao razum uskladiti s drugim osobinama svoje psihofizičke egzistencije. Njegova lirika koja izvire iz zajedničkog izvora postmartovskoga perioda, svejedno, posjeduje individualne tonove kad se laća nostalgije i čežnje za domovinom, spoznaje o tuđinstvu u velikome gradu i ljubavnih raspoloženja (*Hrepenenje*, *Podonavska riba*, *Ob štiriindvajsetem letu*, *Taki so*). U pjesmama te vrste uspostavljena je suprotnost koja je osnova lirskome raspoloženju, a u njemu se dogodila onda i sukladnost između značajnske i zvučne slike teksta. Zanimljivo je naglasiti da je pjesnik u takvim momentima lakše pobjeđivao i jezične poteškoće. Tekstovi koji su nastali u takvim prilikama u sebi još nose prikrivene slojeve koji podsjećaju na Vodnika, Prešerna, Goethea ili Heinea, ali je Valjavčev elegizam koji se na mahove približava i tragičnoj viziji života (svjetska bol) ipak označen izrazito subjektivnim ritmičkim kretanjem i istinskim lirskim doživljajem.

Nešto više pjesničkih rezultata nalazimo u Valjavčevu epskom pjesništvu. Autor sam izvješćuje s kolikom je pažnjom i s kolikom interesom slušao folklorne tekstove iz usta svoje bake Jere Rebolj. U bečkome seminaru za klasičnu filologiju i u konkretnoj njemačkoj kulturnoj situaciji proširivao je znanje o strukturi epike. Usporedo s time pratio je aktualizaciju folklorne građe u suvremenoj stvarnosti što je bio odlučujući razlog za njegovo osobno stvaralaštvo u okviru folklorinoga pravca ondašnje književnosti. Valjavec je posjedovao jak fabulativni talent koji se često ostvarivao i u prelijevanju situacija i nekonzistentnosti strukture. Ipak, u određenim trenucima on je uspio doći do odgovarajuće umjetničke formulacije kojom je, tako reći, nadmašio sebe sama. To se dogodilo u nekim baladama, romancama ili legendama kao što su: *Ovsenjak*, *Od nebeške glorijske*, *Pastir*, *Zaprta smrt*, *Žnjica* i druge. Jedan je dio Valjavčeva pjesništva nastao iz simbolike životinjskoga svijeta. Budući da nije mogao suvremenike prikazivati direktno, autor ih je prekrpio pojavama iz zoologije naročito tada kad je bila u pitanju koja šakaljiva tema (na primjer: *Osel, kralj zverin* u kome je riječ o pitanjima misaonih sloboda u postmartovskom razdoblju). Sličnu aktualnu jezgru nalazimo i u idili *Zorin in Strelina* koja je slovenski *pendant* antičkoj (Longovoj) priči o Dafnisi u Kloi i Goethevoj analizi „nježne strasti“ u djelu *Hermann und Dorothea* (usporedba je s ovim djelom jako uočljiva upravo u dinamičkom zaključku). Na takvoj je osnovi Valjavec zacrtao granicu između svijeta intelektualaca i svijeta njihovih seoskih roditelja; o toj je granici mnogo i vrlo zanimljivo razmišljao i pisao kasnije realizam.

Najobimnija Valjavčeva epska pjesma ima naslov *Zora in Sonca*. U njoj je prisutan najkarakterističniji pokušaj u slovenskoj književnosti: pokušaj umjetnog epa. Tim je tekstom autor htio posvojiti i usvojiti onakav oblik epske verzifikacije većeg obima

kakav je kod Nijemaca afirmirao Herder (sinteza balada i romanca o španjolskome narodnom junaku Cidu), teorijski pak je taj oblik opisao K.Lachmann. Riječ je o tipu vijenca od pojedinačnih romanci (*Romanzenkranz*) koje postižu unutrašnje jedinstvo kroz junakovu ličnost. Epska fabula, kao što se to uostalom zbivalo i u drugim književnostima, raspada se u više samostalnih pripovjednih situacija i epskih događaja. Upravo na opisani način konstruirani epski tekstovi u vrijeme o kome je riječ bili su u središtu literarne pozornosti; držali su ih za model *praepeskoga* stvaralaštva. Valjavec se, dakle, upustio i u književni eksperiment koji je u njegovo doba povijesno zanimljiv kao formalni i kompozicijski zadatak.

Matija je Valjavec kao pjesnik isključivo razvojno značajna i povijesno karakteristična pojava. U vrijeme u kome je živio i radio on inaugurira, prije svega, folklornu epiku i to na način koji je na kraju stoljeća nastavio i upotpunio A. Aškerc. Valjavec je prvobitni tradicionalni motiv (temu ili građu) obogaćivao stvaralačkom sposobnošću kojom je fantastiku folklornoga nasljeđa uokvirio u vlastito shvaćanje pjesničke atmosfere. Valjavčev vršnjak J.Trdina folklornu je podlogu nadilazio poučnom i političkom didaktičnošću, dok je autor *Zore in Sonce* postupak nadilaženja okrenuo u suprotnome pravcu. Za pjesnika o kome je riječ značajna je destrukcija individualnog i prevladavanje kolektivnog što je bilo svojstvo usmene književnosti. Na određenom stupnju njegova stvaralaštva nastalo je, kao posljedica idealne unutrašnje ravnoteže, nekoliko književnih tekstova koji znače obogaćenje slovenske književnosti na polovici 19. stoljeća. U svim je drugim slučajevima Valjavec prije svega folklorist koji je svakim svojim činom ili aktualan ili poticajan. Cjelokupan njegov opus otkriva osobu koja je član određene književne zajednice i aktualnih idejno-estetskih sistema, ali nikada nije stvaralac koji bi umjetničkim djelom od ispunjavanja dužnosti koje mu nameće vrijeme prešao u ispovijedanje vlastite suštine i vlastitoga koncepta kako života tako i budućnosti.

ZUSAMMENFASSUNG

Das eigentliche literarische Werk von Valjavec beschränkt sich auf seine Dichtung, der er sich in der Zeit von 1848 bis 1872 widmete; nach außen manifestiert sich dieses Interesse in einer einzigen Gedichtsammlung (*Pesmi*), die 1855 in Ljubljana erschienen ist. Ziel dieser Studie ist, das lyrische und epische Schaffen dieses Autors von neuem zu erörtern und zu bewerten.

Die breiter ausgeführte literarhistorische und ideell-ethische Einleitung dient als slowenischer und westeuropäischer Hintergrund für die These, daß M.Valjavec der folkloristisch-romantischen Richtung angehört. Diese Richtung hatte, wie auch in den anderen Literaturen, die Funktion, das Nationalbewußtsein zu stärken, die Elemente der sogenannten „Volksseele“ zu bestimmen und Material für die theoretische Verallgemeinerung der Genese der Epik und in diesem Rahmen vor allem des Epos zu sammeln. Wie die Analyse von Valjavec' Dichtung aufzeigt, spiegelt sich darin der Typ des Schöpfergeistes, der in der patriotisch-kulturellen Pflicht des Intellektuellen begründet liegt. Die Inspiration des Dichtes entspringt allgemeinen Ideen und Werten von Zeit und Raum, und mit ihnen übernimmt er, da er kein dichterisches lyrisches oder episches Talent hat, auch die kreativen Verfahren seiner Vorgänger, die für ihn ein unerreichbares literarisch-ästhetisches Vorbild darstellen.

Das literarische Werk von Valjavec hat vorwiegend kulturhistorische und dokumentaristische Bedeutung. Als kein Bedarf an solchem Schaffen mehr bestand, gab auch der Dichter dieses Interessengebiet auf und widmete sich for allem der Volkskunde und der Sprachwissenschaft.

BILJEŠKA

M.Valjavec u 20. stoljeću nije privlačio pozornost književnih povjesničara. On se, doduše, pojavljuje u sklopu objavljenih povijesti književnosti (A. Slodnjak, J. Pogačnik), dok o njemu kao pjesniku ne postoji bilo kakva analitička studija. Bio-bibliografski podaci i cjelokupna literatura o njemu objavljeni su u *Slovenskom biografskom leksikonu* (XII. svezak, Ljubljana 1982., str. 335-42). Autori su toga priloga Vilko Novak i Jože Toporišič.

Primljeno: 1997-12-15

